Lietuvos nacionalinė M.Mažvydo biblioteka

mokslas menas literatūra

DRAUGAS
ANTROJI DALIS / 1982
RUGPJŪČIO MĖN. 7 d. / AUGUST 7, 1982
PART TWO — Nr. 163 (28)

Šiame numeryje:

Aparačiko permontuotas poetas.
Antano Maceinos atviras laiškas prel. Ladui Tulabai Šventraščio ir jo vertimo reikalu.
Henriko Nagio poezija - Laiškas Kaziui Bradūnui.
Aštuntasis baltistų suvažiavimas.
3000 dolerių už mokslo veikalą.
JAV LB Kultūros tarybos Dramos konkursas.
Muzikos konkursas-festivalis.
Kūrybos premijos Lietuvoje.
Iš mūsų psichologų veiklos.
Balio Sruogos „Giesmės apie Gediminą" trečioji laida.

Kertinė Parašte

Aparačiko permontuotas poetas

Poeto Juozo Kėkšto gyvenimo kelias primena romantinio sąjūdžio asmenybių biografijas. Revoliucionierius, maištininkas, idealistas, patyręs "buržuazinius" lenkų kalėjimus ir "pažangųjį" bolševikų gulagą Sibire, blaškomas iš kontinento į kontinentą, jis nepakluso jokiam režimui. Mirė, kaip ir gyveno, vienišas, paralyžiaus surakintas, Varšuvoje, lenkų veteranų prieglaudoje.

Tokį žmogų, nenusilenkusį jokiam stabui, nelengva panaudoti politinės propagandos tikslams. Iki sugrįžimo į Lenkiją 1959-ais metais, Kėkštas Lietuvos oficialiajam kultūriniam aparatui neegzistavo. Jam atsidūrus sovietinėje sferoje, Vilniuje buvo išleista jo poezijos rinktinė, pasirodė keletas straipsnelių apie jį. Bet Vilniaus aparačikai ir toliau juo nepasitikėjo, nelaikė "savu" žmogumi. Jie žinojo, kad pradėjus Kėkštą sprausti į primityvius ideologinius rėmus, maištingasis poetas būtų garsiai užprotestavęs. Kėkštas liko Varšuvoje, nes jis žinojo, kad, jam persikėlus į Vilnių, nusileistų dar viena uždanga.

Nespėjo praeiti metai po Kėkšto mirties, ir ant jo jau tempiama "tarybinė" uniforma. Šis uždavinys patikėtas saugumo tarnautojui, žurnalistui Vytautui Kazakevičiui. Išeivijoje vadinamas "emigrantologu", Kazakevičius uoliai darbuojasi ir "nekrologijos" srityje — įderina išeivijoje mirusius lietuvių rašytojus į Sovietinę pseudo - istoriją.

Kokią Kėkšto asmenybę, neva pasiremdamas jo laiškais, "Pergalėje" sunarsto Kazakevičius? Tai poetas, taip susižavėjęs tarybinės kultūros "klestėjimu", kad jis pasišauna paversti išeivijos rašytojus "gerais tarybiniais kultūrininkais", o „antitarybiškus rašeivas" sugrūsti į "mėšlyną". Savo buvusius literatūrinius draugus, kurie atsisakė "linkti į tarybinę pusę", Kėkštas iškoneveikęs — tvirtina Kazakevičius. Tokiu būdu maniškai transformuotas maištingasis poetas tampa "tarybiniu" agitpropininku. Lavonai parankūs — jie negali protestuoti.

Kazakevičiaus rašiniai paprastai primena degtindario pašiūrę — iš abiejų kyla klastojimo tvaikelis. Jo aromatas itin stiprus straipsnyje apie "tarybinį" Kėkštą. Paradoksiškai, Kazakevičius daug kalba apie Kėkšto ryšius su "Literatūros lankų" žurnalo ir "Žemės" antologijos grupe. Tai tikrai buvo svarbus tarpsnis poeto kūrybiniame gyvenime, jo pirmas suartėjimas su lietuviška literatūrine grupe. Jis buvo vienas pagrindinių "Literatūros lankų" skatintojų ir steigėjų, žurnalo redakcinės kolegijos narys. Tačiau Kėkštui mirus, vilniškėje spaudoje pasirodžiusiuose kukliuose, nepasitikėjimu tebedvelkiančiuose nekrologuose nė žodeliu nebuvo paminėti nei "Literatūros lankai", nei "Žemės" antologija, nei bendroji "žeminių" draugystė. Šis „tarybiškas" tikrovės fiksavimo būdas — "pavojinguosius" sąjūdžius ir asmenybes leidžiant minėti tik Kazakevičiaus tipo žurnalistams — Kėkštui buvo gerai žinomas ir atgrasus.

Kėkštas patyrė ir kitą "tarybinės" kultūros "palaimą" — cenzūrą, kurios nekentė visa savo esybe. Jo bičiuliai ir plunksnos draugai iš Amerikos rėmė jį medžiaginiai ir knygomis, kol, Vilniaus ir Maskvos aparačikų paslaugų dėka, jis pradėjo knygų, laiškų ir siuntinių nebegauti. Siuntėjams teko slapstytis už kitų pavardžių, keisti adresus, kol korespondencija dalinai atsistatė. Su savo bičiuliais, kuriuos jis buvo tariamai iškoliojęs, Kėkštas nenustojo susirašinėjęs ir jų nė vienu piktu žodžiu neminėjo. O buvo žmogus atviras. Permontuodamas Kėkšto asmenybę, Kazakevičius išreiškia piktą nusivylimą "Literatūros lankų" bendradarbiais, kurie nepalinko į "tarybinę" pusę, kaip to neva tikėjosi Kėkštas.

(Nukelta į 2 psl.)

ŠVENTRAŠTIS IR JO VERTIMAS

Atviras laiškas prel. Ladui Tulabai

Antanas Maceina

Garbingasis Prelate,

Jūsų atveika(1) į manąjį Jūsų vertimo (evangelijų ir Apaštalų darbų) aprašą(2) teikia man progos šį aprašą dar kiek papildyti ir sykiu paaiškinti bei patikslinti tai, ką nūn minite savo atsakyme. Juk tik sutartiniu kūrybos ir kritiškos darbu pajėgsime susikurti lietuviškąją religinę kalbą, kuriai esame įpareigoti pačios Bažnyčios. Atsisakiusi lotynų kalbos vyravimo, Bažnyčia savaime uždavė tautoms sunkų ir ilgalaikį uždavinį išskaidrinti liturginius tekstus taip, jog jie tiktų ir Dievui garbinti, ir jo žodžiui skelbti(3). Šventraštis gi susiliečia su liturgija pačiu esmingiausiu būdu: "Liturgija yra Raštas, virtęs malda ir veiksmu" (H. Schlier). Štai kodėl kiekvienam tikinčiajam šiandien rūpi ir turi rūpėti, kad prie altoriaus nebūtų kalbama gremėziškai. Štai kodėl ir aš pats nagrinėjau Jūsų vertimą kiek platėliau, negu įprasta laikraščio recenzijose. Jūs rašote, kad kritikos nebijote, nes "disputando res clarescit" (p. 2) — galynėjantis aiškėja pats dalykas. Tad pasiaiškinkime dar valandėlę!

1

Šventraščio vertimas veda mus ne tik į pačias giliausias *kalbos* paslaptis, bet drauge ir į *tikėjimo* paslaptis, kurias savais žodžiais tariame, kurių betgi niekad nepajėgiame ištarti lig pat jų gelmės. Šventraštis — "tai Dievo žodis, išreikštas žmonių žodžiais" (kun. A. Rubšys). Jis suima savin ir sujungia savimi dvi plotmes: gamtinę ir antgamtinę, kuriose mes, tikintieji, buvojame ir kurios abi mums yra tikrovinės. Užtat kaip tik todėl niekur kitur negalima taip greitai 'nusidėti' arba filologijai (gamtinė plotmė) arba teologijai (antgamtinė plotmė), kaip verčiant Šventraštį apskritai, o ypač Naująjį Testamentą. *Prasmės kategorija čia yra vyraujanti,* nes, reiškiant Dievo žodį žmogaus žodžiu, yra galima šiuoju išreikšti tik prasmę arba Dievo mintį. Savų žodžių Viešpats neturi. Net jo paties varde ieškome prasmės, vadinasi, to, ką jis mums juo taria(4). Kiekvienas tad vertimas, kuris Šventraščio prasmę temdo, dilina ar keičia, yra netinkamas, nors žodiškai atrodytų esąs pats tiksliausias.

Tai nėra reikalavimas "filosofinio preciziškumo ir dogmatiško tikslumo" (p. 2), kaip Jūs norėtumėte suprasti manąjį aprašą. Nė vienas žmogaus žodis — net ir dogmų apibrėžtyse — nėra preciziškas. Preciziška yra tik mokslo formulė. Tik moksle vanduo yra H_2O. Bet kaip tik ne tai manė Kristus, tardamas samarijietei, kad ji turėjusi prašyti jį "gyvojo vandens" (Jn 4,10). Gyva kalba, tai teigiate ir Jūs patys, "įvairuoja ir turi daugybę niuansų" (t.p.). Vertėjo uždavinys bei pareiga yra suvokti šį *prasminį* svetimos kalbos niuansą ir pasiieškoti jam atitikmens savoje kalboje. Todėl kai Jūs savo vertime leidžiate Kristui klausti, "Argi jūsų tarpe yra *asmuo*" (Mt 7,9), mes tuojau suklūstame, kadangi filosofijos istorija mus moko, jog graikai neturėję asmeniui nei sąvokos, nei žodžio. Lietuviškasis *asmuo* yra labai naujoviškas, ir evangelistas Matas nesiekia taip aukštai: jis paprasčiausiai sako "ánthropos - žmogus". Taip verčia ir naujoji vulgata *(homo)* ir arkiv. J. Skvireckas, ir kun. Č. Kavaliauskas. Visiem jiems *asmuo* yra per atsajus, per filosofinis, kad nusakytų žmogaus santykį su savo sūnumi.

Tokių 'sūvių viršum galvos' Jūsų vertime pasitaiko nemaža (plg. Mt 21,33; Mk 12,1; Apd 16,35 ir 38...). Mes gailimės religinėje mūsų sąmonėje įsišaknijusio *Alyvų daržėlio,* kurį Jūs pavertėte *ūkiu:* "Tuomet jis ateina su jais į *ūkį,* vadinamą Getsemani" (Mt 26,36; Mk 14,32): tai primena mums 'žemės ūkį', 'gyvulių ūkį', 'Lietūkį' ir net 'kolūkį'. Taip pat gailimės ir *Cedrono upelio,* kuris Jūsų vertime virto *srautu,* vadinasi, ūžiančia bei putojančia srove ar kriokliu: "Jėzus išėjo su savo mokiniais į anapus Kedrono *srauto"* (Jn 18,1). Visi kalnuotų vietų upeliukai yra, tiesa, sraunūs. Bet ar jie yra srautai? Tad ir arkiv. J. Skvireckas, ir kun. Č Kavaliauskas vadina Kedroną *upeliu,* ir mes esame jiem dėkingi už šį seno religinio įvaizdžio saugojimą.

Tai miniu ne todėl, kad mano pastabos būtų "paskutinis žodis" ar "aukščiausias autoritetas", kaip Jūs pašiepiamai vadinate mano aprašą (t.p.), o todėl, kad nereikalingos ir net neprasmingos pakaitos jaukia tikinčiojo sąmonę. Nei Jūs, nei kas kitas nelaiko, sakysime, K. Rahnerio SJ atžagareiviu teologijos srityje. O vis dėlto ir jis pataria „iš principo laikytis to, kas įprasta (das Vorgegebene), kol pakaitos bus įrodytos; kitaip žmogus neteks pats savęs"(5). Ir iš tikro, skaitydami Jūsų vertimą, mes daugiur apstulbstame *žodžio sėklumu,* paverčiančiu nuodėva dieviškąją mintį. Apsimetėliam išsisukinėjant, esą jie Viešpaties vardu pranašavę ir išvarinėję velnius, Jėzus Jūsų vertime taria: "Ir tada aš jiems *pareikšiu*: Niekada Jūsų nepažinau" (Mt 7,23). Tai terminas, vartojamas teismuose, susirinkimuose, atsišaukimuose. "Sinonimų žodynas" (Vilnius 1980) tapatina jį su *paskelbti, pagarsinti, apskelbti,* vadinasi, ką nors oficialiai *pranešti.* Įdėtas į Kristaus lūpas, jis virsta retorika. — Atėjus Kristui į vienus namus Kafarnaume, "susirinko tiek daug žmonių, kad nebuvo vietos net prie durų" (Mk 2,2). Ką tad darė Išganytojas? Jūsų vertime "jis jiems *pasakė kalbą"* (t.p.). Tai posakis, tinkąs politiném ar visuomeninėm sueigom, bet visiškai netinkąs gelbstimajam Kristaus žodžiui, kuriuo jis tame pačiame Kafarnaume išvarinėjo velnius, gydė raupsuotuosius bei paralyžuotuosius (plg. Mk 1,25; 1,41; 2,5). — Kalbėdamas apie save kaip gerąjį Ganytoją, kuris guldo gyvybę už savo ganomuosius, Kristus sako: "Tokį *potvarkį* gavau iš Tėvo" (Jn 10,18), tarsi dangiškasis Tėvas būtų koks miestelio burmistras ar policijos viršininkas, leidžiąs potvarkius: šis žodis temdo ir Dievo Tėvo galią, ir Dievo Sūnaus pasiuntinybę. — Tokios pat temdomosios ir net klaidinančios prasmės turi ir žodis *privačiai,* ne sykį pasitaikąs Jūsų vertime, aprašinėjant Kristaus ir jo mokinių tarpusavius santykius. Kristui pranašaujant, kad iš Jeruzalės šventyklos neliks akmens ant akmens, "prisiartino jo mokiniai, *privačiai* tardami: Sakyk mums, kada tai įvyks" (Mt 24,3). Arba: Kristus kalbėjo panašybėmis. "be panašybių jis jiems nekalbėjo. *Privačiai* tačiau savo mokiniams visa išaiškindavo" (Mk 4,34). Negalėdami išvaryti vienos piktosios dvasios, "jo mokiniai *privačiai* jį paklausė: Kodėl mes negalėjome jos išvaryti?" (Mk 9,28). Šitoks vertimas, Prelate, skelia santykį tarp Kristaus ir jo mokinių į oficialią ir privačią plotmę, žadindamas įtarimą, esą Kristus viena kalbėjęs oficialiai, o kita — privačiai. Taip manė ir gnostikai: Kristus palikęs apaštalam kažkokį privatų mokslą, kurį gnostikai žiną, todėl išrinktiesiem ir skelbią. Iš tikro betgi tai neatitinka nei Kristaus elgesio, nei galop teksto: mokiniai klausė Kristų ne privačiai, o *patylomis* (secreto; gr. kat' idian), o Kristus aiškindavo jiem, kai jie būdavo vieni *skyrium* nuo kitų (seorsum; gr. irgi kat' idian).

Visi šie žodžiai bei posakiai (ir daugybė kitų, pav. asilinės girnos, jaunuolė, jaunuolė, klasė, liaudis, nuožiūra, policininkai, redaguoti, sąlytis, ūkininkai, viešulinis vėjas, visuomenė...) padaro kalbą laikraštinę, nutraukdami ją į nuvalkiotą kasdienybę. Europoje ir Amerikoje žinomas Muensterio filosofas J. Pieperis regi lygiagretę tarp polinkio kasdieninti religinę kalbą ir polinkio biologinti seksualinę kalbą: abi šios žmogiškojo gyvenimo plotmės, buvusios pridengtos tam tikru slėpiningumu, esti grubiai išvelkamos banalion švieson(6). Vargu tad yra teisingi Jūsų, Prelate, teiginiai: "Man atrodo, kad kalbantieji, ne rašantieji, kuria kalbą ir nustato jos dvasią (p.2)... Jos kitimą lemia ne profesoriai, o kasdienis įvairių klasių žmonių naudojimas"(p.3). Mūsų tautos istorija paneigia šiuos Jūsų teiginius visu akivaizdumu. Mes juk visi gerai žinome, kurlink ėjo lietuvių kalbos kitimas 18-19 šimt., patekęs į tokių klasių, kaip bajorija ir dvasiškija, lūpas. Mes taip pat žinome, kaip kinta mūsų kalba dabartinėje Lietuvoje, vartojama 'proletariato klasės'. Antra vertus, mes irgi žinome, kas pakėlė bei išvystė mūsų kalbos kultūrą ligi dabartinio jos aukščio: Jaunius, Būga, Jablonskis, Balčikonis, Skardžius, Salys, Dambriūnas (miniu tik mirusiuosius) — visi *profesoriai.* Kartu su jais ir jų padedami kūrė mūsų kalbą mūsų *rašytojai* — pagal gražų V. Mykolaičio - Putino posakį: "Literatūros meno kūrėjas yra kartu ir tautinės kalbos kūrėjas" (Raštai VIII,18). Šių tad *rašančiųjų* 'klasių' dėka turime šiandien tokią kalbinę kultūrą, pro kurią ir Jūs praeiti negalite, pripažindamas, jog "versti Šv. Raštą reikia ir kalbinės kultūros" (Jūsų vertimo įvadas, p. 10). O kaip *kalbantieji* "kuria kalbą ir nustato jos dvasią", girdime tremties porengiuose. Teapsaugo mus Viešpats nuo tokios 'kūrybos' ir nuo tokios 'dvasios'! Kalbantieji kuria kalbą tol, kol tauta neturi rašomosios kalbos. Šiai gi susikūrus (pas mus tai įvyko 20 šimt.), ji virsta *normine* ir pagal ją stengiamasi kalbėti. Net ir tarmės vienodėja, rašomosios kalbos įtaigaujamos. Be to, Jūsų vertimas priklauso ne šnekamosios, o irgi rašomosios kalbos kategorijai. Todėl rašomosios — ir tai *dabartinės* — kalbos mastu jis tegali būti matuojamas.

Šį mastą aš ir esu taikęs savame Jūsų vertimo apraše. Ankstesnieji ir dabartiniai pavyzdžiai rodo, jog Jūsų vertimo kalbinė kultūra nėra tokia, kokios jau esame pasiekę savo raštijoje. Ji yra atkritusi į 19 šimt. lygį — tuo tik skirtumu, jog ano meto lietuvių kalba buvo nelietuviška *leksiškai* (lenkybės), o Jūsų vertimas yra nelietuviškas *sintaksiškai* (graikybės). Tik paskaitykite, Prelate, kiek atidžiau tokius savo sakinius:

1. "Su Dievo karalyste yra taip, kaip jei žmogus pasėtų dirvoje sėklą, ir jis miegotų ir keltųsi naktį bei dieną, o sėkla dygtų ir augtų, jam nežinant kaip" (Mk 4,26-27);

2. "Nes, sakau jums, jog tai, kas parašyta — Su piktadariais paskaitytas — turi išsipildyti manyje. Mat, tai, kas mane liečia, eina prie išsipildymo" (Lk 22,37);

3. "O atsitiko, kad jam beeinant savo eilėje kunigiškos tarnybos pareigas, teko burtu, kaip tai buvo įprasta kunigiškoje tarnyboje, įėjus į Viešpaties šventyklą, aukoti smilkalus" (Lk 1,8-9).

4. "O kaip kai kurie užsikirto ir prieštaravo, piktžodžiaudami Keliui daugybės akivaizdoje, jis, atsitraukęs nuo jų, atskyrė mokinius, mokindamas kasdien Tirano mokykloje" (Apd 19,-9);

5. "O kai tatai buvo įvykdyta, Paulius įsidėjo į mintį, apkeliavęs Makedoniją ir Achają, vykti į Jeruzalę, tardamas: Kai būsiu ten buvęs, turiu pamatyti ir Romą" (Apd 19,21).

Visų šių sakinių *žodžiai* yra lietuviški, tačiau patys sakiniai yra nelietuviški, kadangi surėsti pagal svetimą (graikiškąją) sintaksę. Ne ta čia sunkenybė, kad "vargu ar kuris Šv. Rašto vertėjas yra pasiekęs ar pasieks bent reliatyvaus tobulumo" (p. 2), kaip Jūs lyg ir norėtumėte teisinti savo vertimo silpnybes. Sunkenybė čia ta, kad Jūs pasirinkote *klaidingą metodą,* norėdami vesti skaitytoją prie originalo; klaidingą todėl, kad buvote įsitikinę, jog graikiškąsias kalbos formas — gramatines, stintaksines ir net leksines — galima pateikti lietuviškai tomis pačiomis formomis (plg. Jūsų vertimo įvadą, p. 16-17). Štai kur Jūsų vertimo negalių šaknys, kurių išravėti nebejmanoma. Kalbos ydas galima pašalinti. Stiliaus nelygumus galima ištiesinti. Bet negalima pataisyti metodo, jo iš esmės nekeičiant. O jį pakeitus, reikia versti iš naujo. Sakysime: posakius "joks pranašas nėra *priimtinas* savo tėviškėje" (Lk 4,24) ar *"ateisimame* pasaulyje" (Mk 10,30)

(Nukelta į 2 psl.)

Titian (italas, 1477—1576) — Šv. Jonas Evangelistas Patmoje (Nacionalinė galerija Washingtone)

Salvador Dali (ispanas, g. 1904) — Švenčiausiojo Sakramento įsteigimas Paskutinėje vakarienėje (Nacionalinė galerija Washingtone, D.C.)

Šventraštis ir jo vertimas

(Atkelta iš 1 psl.)

ištaisyti labai lengva: "joks pranašas nėra *priimamas* savo tėviškėje" ir *"ateisiančiame* pasaulyje". Tačiau Elžbietos žodžius, tapus jai nėščiai, "šitaip padarė man Viešpats dienose, kuriomis jis teikėsi nuimti mano pažeminimą žmonių tarpe" (Lk 1,24), — šiuos žodžius jau reikia versti iš naujo. Negalima ištaisyti nė "Magnigicat" eilutės "išsklaidė išpuikėlius jų širdžių užmąstyse" (Lk 1,51), kadangi tai beprasmis raizginys.

Šiuo atžvilgiu Jūs esate savo atsakyme parašę drąsų sakinį: "Aš po daugelio metų kruopščių studijų evangelijose nerandu nesuprantamų bei neišaiškinamų išsireiškimų, kurie neva paeitų iš nesuprastos aramaiškai minties, verčiant ją graikiškai" (p. 2). Jei taip tikrai yra, tai čia pat kyla gana keblus klausimas: kodėl mes, skaitytojai, nesuprantame daugelio Jūsų vertimo vietų? Tokių vietų esu citavęs savame apraše gana apsčiai. Čia dar pridursiu vieną kitą. Ar Jums iš tikro yra aiški prasmė Kristaus žodžių: "Palik mirusiems laidoti jų mirusius" (Mt 8,22)? Arba: "Turėkite savyje druskos ir būkite tarp savęs taikoje" (Mk 9,50)? Jūs šaukiatės savų komentarų, kuriuose mes rastume "patenkinamų paaiškinimų" (t.p.). Tačiau Jūsų komentaruose tokių *patenkinamų* paaiškinimų mes kaip tik nerandame. Ar iš tikro savo posakiu "palik mirusiems laidoti jų mirusius" Kristus norėjo tarti Jūsų komentaro mintį: "Žemiškus reikalus reikia palikti tiems, kurie gyvena tik žeme, kurie yra mirę dangui" (Jūsų vertimo p.61)? Jei tai iš tikro reikštų, Kristus būtų buvęs manichejas, ir visa jo skelbiama gėrėmė tiem, kurie nevalgydina alkanųjų, negirdo trokštančiųjų, neaprengia nuogųjų, nepriglaudžia keleivių, nelanko sergančiųjų (plg. Mt 25,35-45), būtų prieštaravimas sau pačiam. Nes valgymas, gėrimas, apranga, slaugymas, užeiga yra grynai *žemiški* reikalai. Be to, pridursiu, laidoti mirusius visais amžiais ir visose tautose yra buvęs *religinis* reikalas, kaip ir paties Kristaus palaidojimas. Štai kodėl mums sunku tikėti, kad Jūsų komentaras atspėja *tikrąją* Kristaus mintį, ir štai kodėl aš teigiau, kad evangelijose esama posakių, kurie, aramajų kalboje buvę savaime suprantami, išversti graikiškai anos prasmės netekę, taip kad dabar mes nežinome, ką jie iš tikrųjų reiškia.

Tai patvirtina ir egzegetų bei liturgistų ginčas, ar Kristus savo kraują praliejo "už daugelį" ar "už visus" (Mt. 26,28: "peri pollon"; Mk 14,24: "hyper pollon"), nes šiuos žodžius Kristus tarė aramajiškai, o mes turime tik graikiškąjį jų vertimą ar atpasakojimą, ar gal tik intarpą, tad ir nesusigaudome, ką gi jie iš tikro reiškia, tuo labiau kad nei Lukas, nei Jonas, nei Paulius jų visiškai nemini (plg. Lk 22,20; 1 Kor. 11,25). O jei visų šių — ir daugybės kitų — posakių prasmė *Jums* yra aiški, kodėl jos nepateikėte pačiame vertimo tekste, o perkėlėte į komentarus? Komentaras visada yra tik komentaras — nedaugiau. Joks 'imprimatur', net ir Romos vikariato, komentaro tiesos nelaiduoja, ypač *lietuviškojo komentaro*, kurio kalbos 'imprimatur' davėjas juk nesupranta (vysk. Giovanni Canestri), taip kad galų gale aną 'imprimatur" esate davęs pats sau; tad kažin ar gražu yra jį naudoti diskusijose kaip 'argumentą'. 'Imprimatur' kaip argumentas veda mus į grynai formalistinį autoritetizmą, nepasitvirtinantį nei esmiškai, nei istoriškai; *esmiškai* ne, kadangi, sakysime, Jūsų teiginys, esą Kristaus kraujas "nuolat išliejamas Eucharistinėje aukoje ant altorių" (Jūsų vertimo p. 139), yra arba grynа alegorija, arba teologinė klaida (apie tai dar truputį vėliau); *istoriškai* ne, kadangi, kaip ir Jūs patys žinote, katalikų teologų raštai, vėliau indeksuoti, visi yra turėję imprimatur.

Komentarai, kaip ir savo apraše esu minėjęs, yra vertingi ir reikalingi, kiek jie paaiškina Šventraščio įvykių *aplinkybes*. Sakysime: "Buvo arti žydų Velykos, ir prieš Velykas daugelis iš krašto kopė į Jeruzalę, kad apsivalytų" (Jn 11,55). Čia iš tikro reikalinga paaiškinti, ką reiškia *kopė* ir ką reiškia *apsivalyti*. Žodį *kopė* Jūs paaiškinate anksčiau (plg. Jūsų vertimo p. 110). Tačiau kaip žydų *apsivalymas* Velykų šventėm vykdavo, lieka nepaaiškintas. Šia prasme aš ir minėjau, kad "komentarai skaitytojui yra naudingi ir net būtini" (op. cit. nr. 9, p.3). Šventraštis yra senovinė knyga, todėl joje aprašomi papročiai, asmenų pareigos, nuotoliai, mastai ir k.d. yra paaiškinimų reikalingi. Šios rūšies komentarų randame visuose senovinių knygų — klasikų ir Bažnyčios Tėvų — vertimuose ar leidimuose. Tačiau visai kas kita yra *turinio* komentarai, kurie Jūsų vertime išėjo labai platūs.Jų vertė priklauso nuo teologinio jų gylio. Jūsų komentarai dažnų dažniausiai savais sakiniais pakartoja tik tai, kas pasakyta tekste. Be to, ne vienas Jūsų aiškinimas mūsų neįtikina ir, atrodo, net nesiderinąs su įprastiniu Bažnyčios mokymu. Štai pora šios rūšies pavyzdžių.

Kristui išvarius velnius iš dviejų apsėstųjų, anie prašėsi, kad leistų jiem sueiti "į kiaulių kaimenę". Kristus sutiko, ir "visa kaimenė galvotrūkčiais pasileido skardžiu į jūrą ir prigėrė" (Mt 8,31-32). Šį įvykį Jūs šitaip aiškinote: "Jėzus norėjo parodyti, kad yra vertybių skalė. Jis leido žūti kiaulėms, bet išgelbėjo žmones nuo velnio apsėdimo" (Jūsų vertimo p. 62). Tačiau kur gi čia yra ta vertybių skalė? Žinoma, kiaulė ne žmogus. Bet argi Kristus negalėjo išgelbėti ir kiaulių? Nėra abejonės, kad "du žmonės yra vertesni už du tūkstančius kiaulių" (t.p), kaip rašote savo komentare. Bet argi Kristus čia privalėjo *rinktis:* arba du žmonės, arba du tūkstančiai kiaulių? — Tokių pat klausimų kelia ir Jūsų komentaras ryšium su sukčium prievaizda, esą "apsukrumo bei gudrumo turėtų būti rodoma ir naudojama, siekiant dvasinių vertybių" (Jūsų vertimo p. 328). Tačiau ar tokiu atveju dvasinės vertybės neatsidurtų medžiaginių vertybių plotmėje? Ar "apsukrus ir gudrus" šventasis nebūtų prieštaravimas savyje? Ar iš tikro žodžiai *apsukrus* ir *gudrus* čia yra savo vietoje? Kaip galima būti *apsukriai* bei *gudriai* maldingam, dosniam, gailestingam...? Jei gudraus ir sukto prievaizdos panašybė ir turi kokią nors prasmę, tai ji turi būti visai kitaip išversta. Štai kodėl aš savo apraše ir minėjau, kad ši panašybė yra graikų rašytojo arba nesuprasta, arba jos tekstas yra laiko eigoje kažkaip suveltas.

Dar vienas pavyzdys, gal net pats būdingiausias. Jūsų komentaras, esą "paskutinėje vakarienėje, įsteigiant Eucharistiją, Kristaus kraujas jau tikrai išsiliejo ir toliau išsilieja kiekvienų šv. Mišių eigoje" (Jūsų vertimo p. 139), dvelkia kažkokia beveik nesveika mistika. Nėra jokios abejonės, kad *kryžiaus auka ir šv. Mišių auka yra ta pati Kristaus auka.* Tai paskelbė jau Tridento susirinkimas, kovodamas prieš liuteriškąjį šv. Mišių kaip aukos neigimą. Tačiau tas pats Tridento susirinkimas irgi paskelbė, kad *aukojimo būdas yra skirtingas* (offerendi ratio diversa), būtent: ant kryžiaus kruvinas, ant altoriaus nekruvinas. Taip mes mokėmės dar gimnazijos suole ir taip skelbia Bažnyčia ligi pat šių dienų. Pop. Pijus XII, aiškindamas minėtą Tridento sus-mo nutarimą, kad šv. Mišiose yra tas pats aukotojas (idem offerens) ir ta pati atnaša (eademque hostia), kaip ir ant kryžiaus, rašo: "Skirtingas betgi yra būdas, kaip Kristus aukojosi: ant kryžiaus jis paaukojo Dievui visą save ir savo kančią kaip atnašą kruvina mirtimi, prisiėmęs ją laisva valia. Tačiau ant altoriaus jo perkeistosios žmogiškosios prigimties dėka 'mirtis jau nebeturi galios' (Rom 6,9) ir todėl jo kraujo praliejimas yra nebegalimas (enciklika "Mediator Dei" 1947 m., nr. 57). Kam tad nūn tikėti: popiežiui ar Jums, Prelate? — Štai kodėl Šventraščio aplinkybių komentarus aš laikau būtinus, o Šventraščio turinio komentarus — abejotinus ir daug kur nereikalingus. Dar pridurčiau: įvairių įvairiausios maišatys Bažnyčioje ir net erezijos yra kilusios ne iš Šventraščio teksto, bet kaip tik iš to ar kito teksto komentarų.

Iš to plaukia išvada Jūsų peršamam vertimui: "Tai yra mano, naujosios sandoros, kraujas, *išliejamas* už daugelį nuodėmės atleisti" (Mt 26,28). Savo atsakyme į mano pastabas Jūs teigiate, esą "šis mūsiškis vertimas yra tiksliausias teologine prasme" (p. 3). Iš tikro gi jis yra netikslus nei filologine, nei teologine prasme. Jis netikslus *filologiškai*, kadangi lietuviškasis neveikiamasis esamojo laiko dalyvis paprastai esti daromas iš trukmės veikslo veiksmažodžių (plg. Gram. II, 337), taigi: *liejamas*, ne *iš*-liejamas. Be to, lietuvis *už ką nors* (už tėvynę, už tikėjimą) krauja *pralieja*, ne išlieja; jis išlieja pamazgas, rašalą ar, perkeltine prasme, apmaudą, tulžį, širdį. Šauktis graikiškojo dalyvio *ekchynnómenon-praliejamas* neverta, kadangi graikiškieji dalyviai, pasak gramatikų, "reiškia patys savimi ne laiko tarpsnį, o tiktai veikimo rūšį" (A. Kaegi): tas pats dalyvis gali būti verčiant nusakytas įvairiu laiku; tai priklauso nuo kontekstinio veiksmažodžio. Gi Paskutinės Vakarienės metu Kristus kalbėjo apie *ateitį*, tad ir 'ekchynnómenon' reikia lietuviškai versti būsimuoju laiku: *liesis, bus liejamas, bus pralietas.* — Jūsų vertimas yra netikslus ir *teologiškai*, kadangi Kristus praliejo savo kraują už mus tik ant kryžiaus ir tik vieną vienintelį kartą: Paskutinės Vakarienės metu jo kraujas *dar* nesiliejo, o šv. Mišių metu, kaip sakyta, *jau* nebesiliejа. Tad teologiškai yra netikslu *vienkartinį* Kristaus veiksmą (šv. Mišiose Kristus nevykdo jokio *naujo* veiksmo; tai žinoma jau nuo Duns Scoto laikų) reikšti trukmės veiksmažodžio forma: *liejamas* arba *praliejamas*. Pats tiksliausias teologinis vertimas yra: *bus pralietas*. Jei trukmės veiksmažodžio forma (*praliejamas* ar Jūsų siūlomas *išliejamas*) būtų įimta į šv. Mišių konsekracijos formulę, tai mes būtume, rodos, vienintelė tauta, kuri sava kalba įtaigautų, esą šv. Mišių auka yra kryžiaus aukos kartojimas, o ne sudabartinimas (repraesentatio), kas yra aniptol ne mano "asmeninė nuomonė", kaip Jūs rašote (p. 3), bet visų teologų įprastinis mokslas. Pacituosiu čia tik du:"Jis (Kristus, *Mc.*) atnašavo vienkartinę, nekartotiną, jokio kartojimo nereikalingą ir kartoti negalimą auką"(7). "Čia (šv. Mišiose, *Mc.*) nėra nieko kartojama, nieko naujo nepridedama, Kristus nevykdo jokio naujo veiksmo"(8). Kadangi tik mitai kartojasi, todėl cituotasis M. Schmausas ir sako: "Norint skirti Krikščionybę nuo mitų, reikia griežtai vengti kalbėti apie išganomojo Kristaus žygio (Heilswerk) kartojimą" (op. cit. p. 23). Kryžiaus auka yra buvusi vienkartinė, o kas yra vienkartiška, to pakartoti negalima. Gi kadangi kryžiaus auka ir šv. Mišių auka yra ta pati auka, todėl ir šv. Mišios nėra kryžiaus aukos kartojimas, nes tapatybės pakartoti irgi negalima. Todėl ir *kalbinės* šios vienkartybės išraiška neprivalo kartojimo įtaigauti: jokia trukmės forma čia netinka.

2

Man buvo geroka staigmena, kai Jūs, Prelate, anksčiau laiške (1981 m. bal. 9 d.), o dabar ir viešai padarėte mane savo vertimo *pradininku*. Iš tiesų, prieš daug metų, išleidęs savo knygą "Didieji dabarties klausimai" (Boston 1971) ir galynėdamasis su mūsų kunigais (A. Baltiniu, P. Celiešiumi, A. Rubiku) Šventraščio pasakojimų tikrovės klausimais(9), prašiau Jus įsijungti į mūsų ginčą ir tarti savo *kaip egzegeto* žodį, kadangi mes, ano ginčo dalyviai, nė vienas nebuvome egzegetas. Tačiau aš nė iš tolo nenujaučiau, kad mano kreipimasis tiek išmuš Jus iš vėžių, jog net pakeisite savo darbo metodą ir atveiksite į mano prašymą ne egzegetiniu straipsniu, o paties Naujojo Testamento vertimu. Mano paskatos nėjo tiek toli. Man tik rūpėjo iš Jūsų patirti, ar galima egzegetiškai įrodyti ar bent parodyti, jog evangelijų aprašomi įvykiai iš tikro yra atsitikę, vadinasi, yra *istoriniai*, o ne evangelistų prasimanyti, žvelgiant atgal į Jėzaus gyvenimą jo prisikėlimo šviesoje

Sakysime: Luko aprašytas Jono Krikštytojo gimimas, Jėzaus pradėjimas, Marijos apsilankymas pas Elžbietą, Jėzaus gimimas, Jėzaus paaukojimas šventykloje yra dabartinės egzegezės (net ir katalikų!) laikomi legenda, turinčia patvirtinti ar bent papuošti Jėzaus kaip Mesijo ir Pateptojo (christós) kilmę: tasai, kuris prisikėlė ir įžengė į dangų turėjęs ir gimti nuostabiu būdu (angelų giesmės , piemens, keista žvaigždė, magai iš Rytų, Erodo baimė ir t.t.). Kaip tad iš tikro yra su visu šiuo pradiniu Kristaus gyvenimu? Ar jis egzegetiškai yra įrodoma *įvykių* eiga ar tik literatinė krikščioniškosios kerygmos *forma?* Galima sutikti, kad teksto sklaida įrodo, jog Luko evangelija yra parašyta paties Luko. Tačiau kodėl gi Lukas nebūtų galėjęs Jėzaus gyvenimo pradžios apipinti legendomis? Klausimas paaštrėja dar ir dėl to, kad Luko aprašomų įvykių tik nuotrupas mini Matas (plg. Mt 1 ir 2 sk.) ir jų *visiškai* nemini nei Morkus (anksčiausiai rašęs), nei Jonas (vėliausiai rašęs). Arba vėl: kodėl tik vienas vienintelis Jonas aprašo Lozoriaus prikėlimą iš mirusiųjų (plg. Jn 11,1-54), o visi trys sinoptikai, rašę anksčiau už Joną, nė neužsimena šio paties įspūdingiausio Kristaus stebuklo, kuris, pasak Jono, buvęs lemtingas ir pačiam Kristui; "Nuo tos dienos jie *(žydai, Mc)* buvo apsisprendę jį nužudyti" (Jn 11,53; Jūsų vertimas). Lukas kalba apie Mortą ir Mariją, kaip juodvi priėmusios Jėzų į savo namus ir jį vaišinusios (plg. Lk 10, 38-42), bet apie jų brolio mirtį ir prikėlimą netaria nė žodelio. Kaip rašytojas Lukas, atrodo, yra buvęs gana kritiškas (plg. Lk 1,3: "esu viską nuo pat pradžios rūpestingai ištyręs"; Jūsų vertimas). Ar jam atrodė, kad Lozoriaus prikėlimas yra netikras ir todėl nevertas minėti?

Evangelijose esama dar būdingesnio pavyzdžio. Jonas, smulkiai aprašęs Lozoriaus prikėlimą, taip pat gana smulkiai aprašo ir kojų plovimą Paskutinės Vakarienės metu (plg. Jn 13,1-20). Tačiau ir vėl: jis nė žodžiu neužsimena Eucharistijos įsteigimo. Nuplovęs savo mokiniam kojas ir nurodęs savo išdaviką, Jėzus Jono evangelijoje pradeda kalbėti ir kalba labai ilgai (plg. Jn 13-17 sk.). Jonas yra užrašęs šią kalbą bei maldą pirmuoju asmeniu, dėdamas kiekvieną žodį į Kristaus lūpas. Tačiau kaipgi Jonui galėjo prasprūsti toksai pagrindinis Krikščionybės įvykis, kaip Duonos laužymas ir Taurės gėrimas? Kaip jis galėjo praleisti Kristaus žodžius, nurodančius, kas gi yra ši Pascha, būtent: *Kristaus kraujo sandora?* Kodėl visi trys sinoptikai ir net Pauliaus Eucharistijos įsteigimą aprašo, o Jonas jį taip nutyli, jog atrodo, esą jo iš viso nėra buvę? Ir tai daro *Jonas*, kuris, pasak tradicijos, vakarienės metu "buvo prisišliejęs prie Jėzaus krūtinės" (Jn 13,23; Jūsų vertimas). Antra vertus, kodėl nė vienas sinoptikas neužrašė, nors ir trumpai, anos didžios Kristaus atsisveikinimo kalbos, kurią taip smulkiai atpasakojo Jonas? Kas tad čia yra istoriška? Kas čia tiksLu ar netikslu? Kas čia tikroviška ir kas 'kūrybiška'?

Šie pavyzdžiai turėtų Jums, Prelate, paaiškinti, ko aš iš Jūsų anuo metu pageidavau, būtent: *Evangelijos įvykių istoriškumo.* Nes visokių pamaldžių pamokymų, mitų ir legendų turi kiekviena religija. Krikščionybė gi rymo, pagal mūsų įsitikinimą, ant *įvykio:* "Žodis tapo kūnu ir gyveno tarp mūsų" (Jn 1,14); gyveno taip pat įvykiais — nuo gimimo iki įžengimo į dangų. *Įvykio negali atstoti joks skelbimas.* Skelbimas, krikščioniškai suprastas, yra ne pamokymas, bet įvykio pasakojimas tolimesnėm vis tolimesnėm kartom. Mūsų tikėjimui yra svarbu ne interpretacija, galinti ieškoti bei rasti prasmės ir legendoje, bet pati *įvykio tikrovė:* ne tai, ką Viešpats *norėjo pasakyti* (tarsi interpretatorius būtų jį pasiklausęs!), o tai, ką jis *padarė*. Pavyzdžiui: jei Kristaus gundymas dykumose yra ne įvykis, kuriame dalyvavo du tikroviniai asmens (Dievas ir velnias), o tik blogio ir gėrio rungtynių simbolis arba, naujoviškai tariant, vidinis 'patyrimas' (Erfahrung), tuomet šis evangelijų pasakojimas turi tokios pat pamokančios vertės, kaip ir mūsų liaudies pasaka "Dvylika brolių, juodvarniais lakstančių", kadangi ir šioje pasakoje grumiasi gėris su blogiu, gėris laimi ir blogis yra išstumiamas iš istorijos: pamotė - ragana sudeginama. Užtat noriu pabrėžti visu įtaigumu: jei evangelijos yra ne įvykių, o apaštalų ar jų mokinių, ar pirminės krikščionių bendrijos 'patyrimų' bei 'pergyvenimų' skebimas, vadinasi, *ne istorijos, o psichologijos kerygma,* tai mes, krikščionys, esame "labiausiai apgailėtini iš visų žmonių" (1 Kor 15,19); mes tikime, kad santykyje tarp žmogaus ir Dievo *įvyko* kažkas naujo, o iš tikro *nieko* neįvyko; tad tebesame ir toliau "savo nuodėmėse" (1 Kor 15,17), šnekučiuodamiesi apie savo pačių bei kitų 'pergyvenimus' bei 'patyrimus'. Štai kodėl aš ir prašiau Jus, kad pravestumėte skiriamąją liniją tarp Krikščionybės *kaip įvykio* ir Krikščionybės *kaip tauškalo* (das Gerede).

Jūs atveikėte betgi savaip. Kaip nūn rašote, buvote jau "išvertęs Jono evangeliją", paisydamas "pirmoje eilėje teksto aiškumo", vadinasi, vesdamas orginalą prie skaitytojo, kaip ši metodą vadina Schopenhaueris ir kaip juo vadovavosi kun. Č. Kavaliauskas,Tačiau mano paraginti tarti žodį apie R. Bultmanno numitinimo teoriją, Jūs apsisprendėte "pakeisti vertimo metodą", kadangi buvote tikras, "jog geriausias būdas įrodyti evangelijų autentiškumą ir istoriškumą yra parodyti originalo tekstą su visais netobulumais ir su nenuslepiamu semitišku atspalviu" (p.2). Šios Jūsų pakaitos padarinys ir yra dabar mūsų turimas Jūsiškis vertimas. Užtat Jūs ir sakote, esą "tai savo rūšies ironija" (t.p.), kad Maceinos paskatinti Jūs ėmėtės vertimo ir kad nūnai tas pats Maceina Jūsų vertimą gerokai kedena. Aš pats nevadinčiau to nei ironija, net nei paradoksu. Tai tik prasilenkimas arba tai, kas vadinama "qui pro quo". Net ir žinodamas (žinoti nežinojau!), kad keičiate metodą ir kad mėginsite vertimu atsakyti į mano paskatą, nebūčiau Jums pataręs eiti šiuo keliu dėl dviejų priežasčių.

Pirma. — Vertimu nėra įmanoma parodyti originalo "visą literatinį neturtingumą" (t.p.), kaip Jūs užsimojote. Ar originalas yra stilistiškai sklandus ar nesklandus, gramatiškai taisyklingas ar ydingas, leksiškai turtingas ar skurdus, galima patirti ne iš vertimo, o tik iš paties originalo. Imkime, pavyzdžiui, Jums gerai žinomą lotynišką sakinį: "Scio quod Redemptor meus vivit" (Job 19,25). Tai šnekamosios 4-jo šimt. lotynų kalbos sakinys, literariškai gana nevykęs: kiekvienas lotynų kalbos mokytojas jį taisytų šitaip: "Scio Redemptorem meum vivere". Tačiau abiem atvejais lietuviškai turime jį versti: "Žinau, kad mano Atpirkėjas yra gyvas". Ir iš lietuviškojo vertimo nėra galima atspėti, ar jo originalas yra liaudinis, ar klasikinis. Gi norėdami tai patirti, turime pasižiūrėti į originalą. O pasižiūrėję nevisados spręsime originalo nenaudai. Ir vertimas gali būti kaltas, jei tas ar kitas tekstas atrodo esąs literariškai nevykęs ar semantiškai neaiškus.

Štai pavyzdys. Jūsų vertime Kristus siunčia savo mokinius į aplinkinius kaimus tardamas: "Kur tik bejeitumėte į namus, ten ir pasilikite, kol iš ten išeisite" (Mk 6,10). Tai banali tautologija: kiekvienas pasilieka, kol išeina — visur ir visados. Kam čia Kristui reikėjo tai pasakoti? O vis dėlto — kam gi priklauso ši banalybė: originalui ar vertimui? Klausimas išsisprendžia, atsivertus originalą. Jame vartojamas žodis *ménete* (lot. *manete*) turi žymiai platesnę prasmę, negu lietuviškasis *pasilikite*. Jis reiškia ne tik paprastai *pasilikti*, bet ir *lūkuriuoti, užtrukti, pabuvoti, pasisvečiuoti.* Tad verčiant reikia rinktis tokį lietuvišką žodį, kuris geriausiai atitiktų konteksto mintį. O Kristaus mintis šiame kontekste yra gana aiški: 1. iškeliaudami teneima mokiniai nieko su savimi, o tepasitiki kitų svetingumu; 2. vargas tiem namam, kurie pasirodytų esą jo mokiniam nesvetingi. Tad ir ana tariama 'tautologija" turi skambėti: "Jei užeitumėte kur į namus, svečiuokitės ten tol, kol vyksite toliau". Ir staiga anas sakinys nėra nei banalus, nei tautologinis, nes gerai derinasi ir su mokinių neturtu, ir su nesvetingų namų papeikimu palikti juos, net nusikratant dulkes "nuo savo kojų" (Mk 6,11). Šiuo tad atveju Kristaus žodžių "literatūrinis neturtingumas" yra ne originalo, o vertimo kaltė.

Be abejo, evangelijų kalba, lyginama su klasikine graikų kalba, atrodo skurdi, nes tai ano meto *šnekamoji* Viduržemio jūros pakrančių kalba. Tai kalba viso helenistinio pasaulio, susikūrusio Aleksandro Didžiojo žygių metu ir trukusio maždaug ligi 6-jo šimtmečio po Kristaus. Ji yra įvairių graikiškųjų tarmių junginys ar net mišinys (klasikinė kalba rėmėsi Atikos tarme). Evanglijų autoriam ji buvo svetima kalba (išskyrus, kaip minėta, gal tik Luką), vadinasi, tik išmoktoji, ne gimtoji. Todėl evangelijos ir yra perpintos hebraizmais bei aramajizmais — egzegetų pažiūra dar ir dėl

(Nukelta į 3 psl.)

El Greco (1541—1614) Šv. Martynas ir elgeta (Nacionalinė galerija Washingtone, D.C.)

Šio Ispanijos dailės milžino iš viso pasaulio sukauptų darbų paroda šiuo metu vyksta Nacionalinėje galerijoje, Washingtone, D.C. Paroda, pavadinta „El Greco of Toledo", ten bus iki š.m. rugsėjo 6 d. Dar šią vasarą lankantieji šio krašto sostinę turėtų nepraleisti progos parodą pamatyti. Tokios apimties ir tokio genijaus parodos surengimas yra jau pasaulinio masto užmojis. Pirmiausia nuo š.m. balandžio 1 d. iki birželio 6 d. ji buvo garsiajame Prado muziejuje, pačioje Ispanijoje, Madride. Po Washingtono paroda nuo rugsėjo 26 d. iki lapkričio 21 d. bus perkelta į čionykčio Toledo, Ohio, Meno muziejų. Chicagos, Detroito ir Clevelando lietuviams, nemačiusiems El Greco Washingtone, bus gera proga aplankyti jį netoliese esančiame Tolede. Iš Toledo paroda keliaus dar į Dallas (Texas) Meno muziejų. Ten ji bus nuo gruodžio 12 d. iki 1983 m. vasario 6 d.

El Greco (1541—1614) Kristus Alyvų daržely (Toledo Meno muziejus).

Kertinė paraštė

(Atkelta iš 1 psl.)

Ir čia poeto užmojis iškreipiamas. Savo laiške Anglijoje gyvenančiam Vladui Šlaitui Kėkštas rašė: "Tremtis tėra mažytė mūsų tautos saujelė, gi mūsų tautos išlaikymas yra rankose tų, kurie gyvena Lietuvoje". Kėkštas čia turėjo omenyje tikruosius tautinės gyvybės puoselėtojus tėvynėje, o ne aparačikus, kurie net žodį "tauta" jau išbraukė iš savo žodyno, tekalbėdami apie "liaudį", "naciją" ir "didžiąją tėvynę". Kėkštas norėjo išeivius rašytojus sugrąžinti Vilniui, Kazakevičiaus uždavinys — juos ir patį Kėkštą padovanoti Maskvai.

Scrib.

(Atkelta iš 2 psl.)

to, kad evangelijas rašiusieji buvo "Stipriai įtaigaujami Senojo Testamento graikiškojo vertimo arba Septuagintos", kuri esanti "pilna hebraizmų"(10). Tačiau kaip šį semitinį evangelijų atspalvį parodyti *vertimu*? Graikiškasis evangelijų tekstas nėra vertimas (gal net ir Mato evangelija); jis yra graikiškai rašytas tiesiog. Todėl semitinis jo pobūdis yra suprantamas ir žinovam lengvai atsekamas. Bet kaip išlaikyti jį, sakysime, lietuviškame vertime?

Gražų šios sunkenybės pavyzdį duodate Jūs patys, Prelate. Visi trys sinoptikai pasakoja, kad velnias, susidūręs su Kristumi, apsėstojo lūpomis vis šaukdavęs...; bet *ką* gi jis ten šaukdavęs? Graikiškai velnio šūksnis skamba: Tí emoí kai soí", resp. "ti hemin kai soi", jei velnių būta kelių. Lotyniškai šis posakis žodiškai verčiamas: "Quid mihi et tibi" arba "quid nobis et tibi" — pagal velnių skaičių (plg. Mt 8,29; Mk. 1,23; Lk 8,28). Lietuviškai Jūs verčiate šį šūksnį nevienodai: "Ką mes turime su Tavimi bendro, Dievo Sūnau" (Mt 8,29) arba: "O kas mums ir Tau, Jėzau Nazarieti" (Mk 1,24), arba: "Kas man ir Tau, Jėzau" (Lk 8,28). Tik pirmasis vertinys yra suprantamas. Abu pastarieji yra beprasmiai. Savo komentaruose Jūs rašote, kad tai "ebraiška išsireiškimo forma, kuria pabrėžiama, jog tarp šiųjų nieko nėra bendra" (Jūsų vertimo p. 165). Komentaras iš sykio atrodo įtikinantis, nes tarp Kristaus ir velnio iš tikro nėra nieko bendro. Gal todėl Mato evangelijoje ir leidžiate velniui *lietuviškai* kalbėti suprantamiau, nors ir nutoldami nuo originalo: "Ką mes turime su Tavimi bendro" (originale: "Tí hemín kaì soì — Kas mums ir tau"; Mt 8,29). Toks vertinys yra aiškus. Bet štai, skaitant evangelijas toliau, įvyksta nuostabus dalykas: *tais pačiais velnio žodžiais Kristus prabyla į savo motiną!* Galilejos Kanos vestuvėse, tarus jai, kad vestuvininkai nebeturi vyno, Jėzus atsakė: "Tí emoí kaì soí, gynai — quid mihi et tibi, mulier — kas man ir tau, moteriške" (Jn 2,3). Ir staiga mes suabejojame tiek Jūsų komentaru, tiek pačia šio posakio prasme. Argi tarp Jėzaus ir jo motinos iš tikro "nėra nieko bendra", kaip Jūs aiškinote ankstesnius velnio žodžius? Posakis juk visur tas pats: ir velnio lūpose Kristui, ir Kristaus lūpose savo motinai. Tad jis negali reikšti, kad tarp kalbančiųjų nėra nieko bendro. Jis turi reikšti visai ką kitą. Bet ką? Nežinome. Tad jį verčiant, reikia taikytis prie konteksto, kaip tai Jūs ir padarėte, versdami atitinkamą Mato evangelijos vietą. Tačiau palikote Morkaus ir Luko evangelijose aną posakį beprasmį. Išvada: *vertimu semitizmų parodyti neįmanoma;* išversti pažodžiui, jie nustoja prasmės; išversti pagal prasmę, jie netenka semitinio atspalvio. "Kas tau ir man" yra be prasmės. "Ką mes turime su tavimi bendro" nėra semitizmas. Gi negalint vertimu perteikti semitinio evangellijų atspalvio, netenka pagrindo Jūsų užmojis *vertimu* "įrodyti evangelijų autentiškumą ir istoriškumą" (p.2). Galimas daiktas, kad teksto sklaida šiam reikalui iš tikro yra pajėgi. To aš neneigiu. Tačiau tokiu atveju ana sklaida turėtų būti *egzegetiškai-filologinė.* Tai būtų mokslinė *studija,* bet ne ištisinis Naujojo Testamento vertimas. Ir man atrodo, kad būtų buvę geriau, jei būtumėte apsisprendę kaip tik už tokią studiją, o ne už naują vertimą.

Antra. — Atskleisti originalo tekstą, parodant "visą jo literatinį neturtingumą" (p.2), dar anaiptol nereiškia atskeisti jo *turinio* istoriškumą. Be abejo, teksto sklaida gali nustatyti jo parašymo laiką, vietą, autorių — kartais net vardine prasme. Tai principas, moksle žinomas ir vykdomas. Betgi teksto sklaida nieko nesako, ar pats aprašytasis *dalykas* yra tikrovė, ar legenda, ar koks vidinis 'patyrimas'. Jūs teisingai tvirtinate, jog "semitinis atspalvis rodo, kad evangelijos buvo parašytos autorių žydų, kurie gerai pažino žydų kalbos dvasią ir buvo išaugę žydiškoje kultūroje; bet jie turėjo būti kilę iš Palestinos ir gyvenę pirmojo šimt. pirmoje pusėje" (t.p.). Sutikime, kad tai tiesa. Tačiau ką tai padeda evangelijų turinio istoriškumui arba aprašytų įvykių tikrovei? Mūsų tikėjimas remiasi ne tuo, kad evangelijų autoriai buvo žydai ar kad jos parašytos pirmojo šimtmečio eigoje, bet tuo, kad *jose pasakojami įvykiai yra tikrai buvę,* vadinasi, įvykę tam tikru metu ir tam tikroje erdvėje, o ne dvasios viduje, kaip tai interpretuoja Bultmanno mokykla ir ne vienas šiandieninis katalikų egzegetas. Galėjo evangelijų autoriai būti ir graikai ar romėnai; galėjo jos būti parašytos antrajame ar trečiajame šimtmetyje; galėjo jos būti redaguotos ir perredaguotos, visa tai mūsų tikėjimui yra antraeilis ar net visiškai abejingas dalykas. Mūsų tikėjimui yra tik svarbu, kad evangelijų turinys būtų tikrovinis. Jei jose rašoma, jog Kristus prikėlė Lozorių, kad jis būtų jį ir prikėlęs; jog nutildė audrą, kad jis būtų ją ir nutildęs; jog padaugino duoną, kad jis būtų ją ir padauginęs; jog ėjo vandens paviršiumi, kad jis būtų juo ir ėjęs; jog mirė ir prisikėlė, kad jis būtų miręs ir prisikėlęs. Egzegetai plėšosi dėl evangelijų autorių, redaktorių, šaltinių, parašymo laiko, nė nepastebėdami, kad tai svarbu *mokslui* (istorijos, filologijos, etnografijos...), bet kad tai visai nesvarbu tikėjimui, kadangi *mokslas evangelijų tiesos nelaiduoja.* Sakysime: jei evangelistai yra buvę žydai, tai dar anaiptol nereiškia, kad jų raštai dėl jų žydiškumo virstų tiesa. Net būtų galima teigti priešingai: evangelijos esančios pilnos stebuklų kaip tik dėl to, kad jų autoriai yra buvę žydai, nes ir pats šv. Paulius apie žydus rašo: "Žydai reikalauja stebuklų" (1 Kor 1,22). Jie reikalavo jų ir iš Jėzaus, net jam kybant ant kryžiaus (plg. Mt 27,42-43). Kodėl tad jie nebūtų galėję jų pripasakoti ir evangelijose? Nesupraskite manęs, Prelate, blogai! Aš neneigiu nei evangelijų autorių žydiškumo, nei jose aprašytų įvykių tikrumo. Aš tik noriu atkreipti Jūsų dėmesį, kad evangelijų teksto *egzegetinė* sklaida mūsų tikėjimui nei padeda, nei kenkia.

Evangelijų turinys yra imtas iš Bažnyčios *pasakojamosios tradicijos,* ankstesnės, negu Raštas. Laiduodama šios tradicijos turinio tiesą ir ja gyvendama, Bažnyčia tuo pačiu laiduoja ir evangelijų tiesą. O kas ir kada šios tradicijos dalį (tik dalį!) yra surašęs ar surašytą dar ir dar perredagavęs, nėra tikėjimo dalykas. Štai kodėl savo apraše ir teigiau, kad be Bažnyčios nėra jokio Šventraščio, o tik senovinė knyga. Šios knygos tekstas pats savimi savo tiesos nepaliudija. Jo tiesą paliudija tik Bažnyčia. Todėl Jūsų sakinį: "Evangelistai Šv. Dvasios įkvėpimu surašė ir perdavė *Bažnyčiai (m. pbr.)* liudijimą apie Kristų: jos asmenį ir jo mokslą" (p. 2-3) aš nusakyčiau visai atvirkščiai: *Bažnyčia* perdavė evangelistam liudijimą apie Kristų — jo asmenį ir jo mokslą, kurį jie surašė, Šv. Dvasiai saugant nuo klaidų, kaip kad ji saugo nuo jų ir pačią Bažnyčią. Šventraštis nėra atėjęs Bažnyčiai iš aukšto, bet kilęs iš jos vidaus kaip rašytinė jos pačios kerygma. Jis niekad nėra buvęs *šalia* Bažnyčios, bet visados jau *Bažnyčioje.* Todėl tik Bažnyčia teisingai interpretuoja Naująjį Testamentą, ne egzegezė. Naujojo Testamento Kristus bei jo mokslas visados *jau yra* Bažnyčios Kristus ir Bažnyčios mokslas. Ir šio santykio tarp Bažnyčios ir Šventraščio šviesoje nustoja reikšmės visokie, šiandien taip madiniai, egzegetiniai ginčai dėl evangelijų autorių, jų kalbos, jų chronologijos, jų rašymo ar redagavimo būdo. Taip pat nustoja reikšmės vertėjų pastanga paisyti kiekvieno žodelio — net jungtukų ir dalelyčių. Evangelijų turinio tiesai tai nieko nepadeda, o vertimą šitoks netikras 'rūpestingumas' tik sugadina.

To paties santykio šviesoje aiškėja ir Jus nustebinęs mano klausimas, "kas gi yra evangelijų originalas". Sokrato asmens ir jo filosofijos aprašas Platono veikalуose turėjo, rodos, gana aiškiai Jums nurodyti, kokia yra šio klausimo prasmė, būtent: *kiek Jėzaus vaizdas, o ypač jo mokslas, yra evangelijose originalus,* vadinasi, atitinkantis gyvąjį Jėzų ir gyvąjį jo mokslą? Klausimas liečia ne patį graikiškąjį evangelijų *tekstą,* bet teksto dėstomą *turinį,* kadangi šis turinys pasakoja ne pačių rašančiųjų, o Kristaus darbus ir mintis. Kas kita juk yra, sakysime, aprašyti Jūsų paskaitą apie žmogaus sukūrimą, o kas kita pačiam apie tai rašyti. Toks skirtumas yra tarp evangelijų ir apaštalų laiškų. Jono laiškai yra originalūs todėl, kad juose jis pats dėsto savą interpretaciją "apie gyvenimo Žodį" (1 Jn 1,1). Gi savo evangelijoje Jonas visas mintis deda į Kristaus lūpas. Todėl ir sakiau, kad evangelistai nekalba savo vardu. Kiek tad šisai KITAS, kuris evangelijose veikia ir kalba, yra iš tikro originalus?

Į tai Jūs savo pastabose atsakėte, esą "evangelistai tikrai tiksliai, nors ir netobulai, atpasakojo įvykius bei Kristaus kalbas, nes rašė Šv. Dvasios veikiami" (p.3). Tačiau ką gi reiškia: "tiksliai, nors ir netobulai"? Jei aprašau Jūsų paskaitą netobulai, tai savaime aprašau ją ir netiksliai. Kitaip kame gi būtų manojo aprašo netobulumas? Juk čia turime galvoje ne gramatinį ar stilistinį sklandumą, o paties turinio atpasakojimą. Sakysime: argi Paskutinės Vakarienės aprašas Jono evangelijoje gali būti vadinamas tiksliu, jei jame visiškai neminimas Eucharistijos įsteigimas? Argi sinoptikų tos pačios vakarienės aprašai yra tikslūs, jei jie praleidžia tokią svarbią Kristaus atsisveikinimo kalbą, kuri Bažnyčios gyvenime ir moksle turi nepaprastai didžios reikšmės? Argi tiksliai yra užrašyta Viešpaties malda (Tėve mūsų), jei Mato evangelijoje ji turi 7 prašymus (plg. Mt 6,9-13), o Luko evangelijoje tik 5 (plg. Lk 11,2—4). Kalno pamokslo skirtybes Mato ir Luko evangelijose esu minėjęs jau anksčiau. Užtat ir klausiau: kas gi yra evangelijų originalas? Nes visos evangelijos kalba apie vieną ir tą patį dalyką, būtent apie Jėzų — jo darbus ir jo mokslą. Kur tad rasti šio dalyko tikrąjį originalą?

Atsakymą Jūs teikiate, tačiau vargu ar jis mus patenkina: "Jie (evangelistai, *Mc.*) aprašė įvykius ir atpasakojo Jėzaus kalbas, kaip atsiminė ar kaip buvo informuoti, bet visa parašė, veikiant Šv. Dvasiai" (p.3). Šv. Dvasios veikimas Šventraščiui kilti, kaip ir apskritai visos Bažnyčios mokslui kurtis, yra kiekvienam krikščioniui neabejotinas. Tačiau įvedus jį į *egzegezę,* atsiranda nenuveikiamų keblumų, kadangi Šv. Dvasios veikimu galima išaiškinti viską, o tuo pačiu neišaiškinti nieko. Sakysime: ar Šv. Dvasia įtaigavo Joną *neužrašyti* Eucharistijos įsteigimo? Ar Šv. Dvasia įkvėpė Luką *kalbėti* apie Mortos surengtas Jėzui vaišes, bet *nutylėti* Lozoriaus prikėlimą iš mirusiųjų? Ar Lukas nebuvo apie tai informuotas ir ar Šv. Dvasia jo irgi nepainformavo? Kodėl Matas prašo "teesie Tavo valia, kaip danguje, taip ir žemėje" (Mt 6,10), o Lukas to neprašo? Man atrodo, kad egzegetai greitai patenka į akligatvį, kai tik įveda Šv. Dvasią į savo aiškinimus bei teorijas.

Pavyzdys iš Jūsų komentarų. Savo atsakyme į mano aprašą Jūs teigiate, "kad Šv. Dvasia aiškiai palenkė šv. rašytojus naudoti žodį *polius* (perraša gana keista; turėtų būti: gr. *polýs* — daug, *Mc.*), nes šiuo žodžiu tiksliau išreiškiama atpirkimo mintis" (p.3). Tačiau ar šitaip mano ir Bažnyčia, vienintelė teisinga atpirkimo minties aiškintoja? Atrodo, kad ne. Nes dabartinėse konsekracijos formulėse vartojama nebe "už daugelį" (gr. perì pollôn arba hypèr pollôn), bet *"už visus".* Ir iš tikro, jei Kristus praliejo savo kraują, trokšdamas *visus* išganyti, ką pripažįstate ir Jūs patys (plg. Jūsų vertimo p. 139), tai reikia šią tiesą ir *kalbiškai* aiškiai nusakyti. Tai Bažnyčia dabar ir įvykdė. Kitaip tariant, įimdama evangelijų tekstą, anąjį "perì pollôn — už daugelį", į šv. Mišių liturgiją, Bažnyča ji *pataisė,* atitiesdama jo semantiką. O jei pataisė, tai ženklas, jog evangelijų posakis "už daugelį" buvo ne dieviškasis Šv. Dvasios, o žmogiškasis evangelisto žodis, dviprasmis savyje ir todėl netinkamas naudoti visuotinio išganymo tiesai reikšti. Aiškėjant bei gilėjant Bažnyčios sąmonėje atpirkimo tiesoms, kinta ir kalbinė jų išraiška(11). Tad reiktų egzegetam vengti tokių teiginių, kaip Jūsiškiai: "Juk ir žodžiai gali būti Dievo įkvėpti" (p. 3) arba: "Įkvėptasis rašytojas panaudojo ne būsimąjį, bet esamąjį dalyvį" (t.p.). Be abejo, Viešpats viską *gali.* Bet ar tai jis *daro*? Iš kur egzegetas žino, kad tas ar kitas žodis — veiksmažodis ar jo dalyvis — yra Šv. Dvasios įkvėptas? Nes kalbinis tekstas nėra Dievo žodis, o *tikras* žmogaus žodis, ir Dievas neteikia jam kitos prasmės, negu ta, kurią žodis turi savo tautos kalboje. Šventraštį vadiname Dievo žodžiu ne dėl jo kalbinio teksto, o dėl *prasmės,* kurią kalbinis tekstas neša bei istorijoje skleidžia.

Apskritai norėčiau kreipti Jūsų, Prelate, dėmesį į tai, kad *Jūs pervertinate graikiškąjį tekstą,* tarsi, jo autoriai iš tikro būtų buvę kokie 'Dievo sekretoriai', rašę tik tai ir tik taip, ką ir kaip jie buvo girdėję iš Dievo. Tačiau tai yra naivi ir net maginė įkvėpimo samprata. Šventraščio istorijoje ji yra, tiesa, buvusi, ypač po Tridento susirinkimo (Bañez). Tačiau ji per aiškiai paneigia žmogiškąjį įnašą, kad galėtų būti rimtai svarstoma. Egzegetas H. Haagas teisingai pastebi, kad "kaip kristologijos, taip ir Šventraščio atžvilgiu nevisados buvo išvengta pavojaus vieną katrą pradą — arba dieviškąjį, arba žmogiškąjį — pabrėžti kito prado kaina"(12). Jūs patys, man atrodo, linkstate pabrėžti dieviškąjį pradą žmogiškojo prado kaina ir tuo būdu susiekiate su biblijiniu doketizmu. Šį Jūsų polinkį atskleidžia Jūsų sakiniai: "Jei tad priimame įkvėpimą, kodėl originalo žodžių negalėtume laikyti Dievo žodžiu? Kas kita yra su vertimu. Vertėjo žodis, aišku, nėra Dievo žodis" (p.3). Iš tikro gi Šventraštis yra Dievo žodis ne leksiškai, ne gramatiškai, ne stilistiškai, o prasmiškai: *Šventraščio mintys yra Dievo žodis.* Todėl šios mintys yra galimos ir būtinos perteikti visų tautų kalbomis, nes tik tokiu būdu Evangelija gali būti skelbiama "lig pat žemės pakraščių" (Apd 1,8). *Vertimas yra vienintelis kelias Šventraščiui į visas tautas.* Tai yra aišku ypač dabar, kai gimtosios kalbos jau yra beveik išstūmusios lotynų kalbą iš visų religinio gyvenimo sričių. Tautiniai Šventraščio vertimai šiandien stoja graikiškojo ar hebrajiškojo originalo vieton, nešdami Dievo žodį taip lygiai, kaip jį neša ir originalas. Juk jeigu vertėjo žodis nebūtų, kaip Jūs sakote, "Dievo žodis", tai ką gi tokiu atveju girdėtume prie altoriaus? Arkiv. J. Skvirecko žodžius? Kun. Č. Kavaliausko žodžius? Prel. L. Tulabos žodžius? Ir kodėl mes turėtume eiti klausytųs šių *privatinių* žodžių? Ne! Vertimas yra toks pat *Dievo žodis,* kaip ir graikiškasis ar hebrajiškasis tekstas. K. Vossleris, kalbėdamas apie kalbų stebuklą Sekminių dieną, pastebi, kad "šis gražus pasakojimas taria mintį, jog religinė tiesa glūdi *anapus* arba, tikriau pasakius, *šiapus* bet kokios žmogiškosios kalbos; ji nėra nė prie vienos pririšta, bet gali išsiskleisti kiekvienoje".(13) Tik mahometonai, pasak Vosslerio, tikį, esą "koranas savo šventą galią išlaiko vien originale; išverstas jis jos netenka" (op. cit. p. 31). Nejaugi taip atsitiktų ir su krikščioniškuoju Šventraščiu?

(Nukelta į 4 psl.)

Poetas Henrikas Nagys šių metų ankstyvą pavasarį Kanados Dainavoje

Henrikas Nagys

Laiškas Kaziui Bradūnui

Mielas Kazy,

prašai eilių. Dėlei senos ir patvarios draugystės.
(Gal ir dėl to, kad žmonės nemanytų, jog žemininkai,
prieš laiką, jau po žeme?) Deja,
eilėraščiai čia, pas mane, neauga kaip žolė. Mano sode
(kurio nė neturiu) eilių kasmet mažiau.
Beveik kaip tam dvieilyje, kurį, kaip atmeni, rašydavo
Lietuvoje atsiminimui gimnazistės ir gimnazistai:
„Nesu poetas. Eilių nerašau.
Jeigu nepatinka — atsiprašau".

.....

Betgi rašau tau. Turbūt esu poetas? Bet ir dėl to
galvos nevarginau per daug. Ir savo eilėraščiuose
niekad, bent sąmoningai, nesu savo pegaso nukankinęs,
kaip sakoma, vertikaliuoju prasmingumo krūviu: tarptautiniais
vardais bei frazėmis bei išmintingais posakiais... Poezija,
man taip atrodo, turėtų būt be galo paprasta, skaidri ir permatoma
kaip sietuva mano gimtojoj Ašvoj, kurioj, anot tos liaudiškosios,
net akmenėliai gilybėj žydi...

Pavasaris pas mus šiais metais ir didmiesty, ir Laurintidijoj,
atėjo lyg nepastebėtas. Tarytumei per vieną naktį. Tarytumei staiga,
vos švintant, kažkas pabėrė milžinišką saują kregždžių,
linksmai čirenančių ir nardančių virš pilko,
pažliugusio ir sukorijusio ir skęstančio į gelmę ledo.
Ir ant visų šakų kažkas pradėjo rūpestingai, mažyčiu teptuku,
taškuoti milijardus, pradžioj vos tik įmatomų, žalių taškų.
Ir šiltas vėjas, kaip alsavimas jaunos burnos, sutirpdė žiemą.

.....

Staiga prašneko šlaituose visi upeliai. Ir upeliukai
gurgėdami per visą naktį aidi. Praskrido
Kanados žąsys. Mačiau tiktai kelis jų trikampius. Ir vieną
popietę, prie didžiojo akmens, ilsėjosi prieš tolimą kelionę,
ilgai ir gailiai susišūkaudami,
keli, lyg nutapyti, Arktikos narai.

.....

Deginu pernykštę žolę. Irstausi ežere. Vanduo ledinis.
Saulėlydžiai kaip krištolas. Tikriausiai
Venecijoje saulė leidžias panašiai. (Nors niekad nemanau to
patikrinti. Čia man yra tiek daug venecijų, neapolių ir alpių...).
Dar tiktai užvakar sėdėjau prieš saulės laidą (o leidžiasi ji čia
užliedama padangę, ežerą ir kalnus tirštu ištirpusiu
ir karštu gintaru) ant seno kelmo, stebėdamas kaip suka ratą
iš lėto leisdamasis vis žemiau, žemiau namo sugrįžęs
didysis gervinas, našlys, mano bičiulis. Žinai, tas mėlynasis
paukštis? (Panašų piešdavom ir kirpdavom iš popieriaus —
tik daug mažesnį — ir ant plonyčių siūlų palubėj kabindavom
pirmajam skyriuj...)...

.....

O taip. Beveik ir pamiršau. Virš miesto vieną rytmetį
mačiau ilgiausią virtinę žąsų. Gegužio vėsų rytą. Gagenimas jų
buvo visai kitoks kaip paprastai. Skaidresnis. Ir jau vibruojąs
nepaliestos švarios ir begalinės šiaurės vėjais.

.....

Žinai, kas nuostabiausia čia? Tai paprastos žolės
toks neapsakomas troškimas vėl gyventi. Kaip ant uolos
ir tik kelių pirštų storumo žemės, dar sniegui tirpstant,
po kojom tau, jau kalas ji mažyčiais stiebeliukais. Taip atkakliai
ir taip džiaugsmingai, tarytum lemta būtų jai gyventi
ne keletą savaičių, bet šimtmečius, bet amžius...

.....

Laišką baigiu. Rytoj, dar saulei nepakilus,
paežerėj paglostysiu ir už tave
tą žalią žalią vėsią drėgną šiaurės žolę.
Gerai?
Gyvuok! Ir kaip matai
eilėraščio tau ir neparašiau.

Tavo

Henrikas

Nagys

1982 pavasaris,
Dainava.

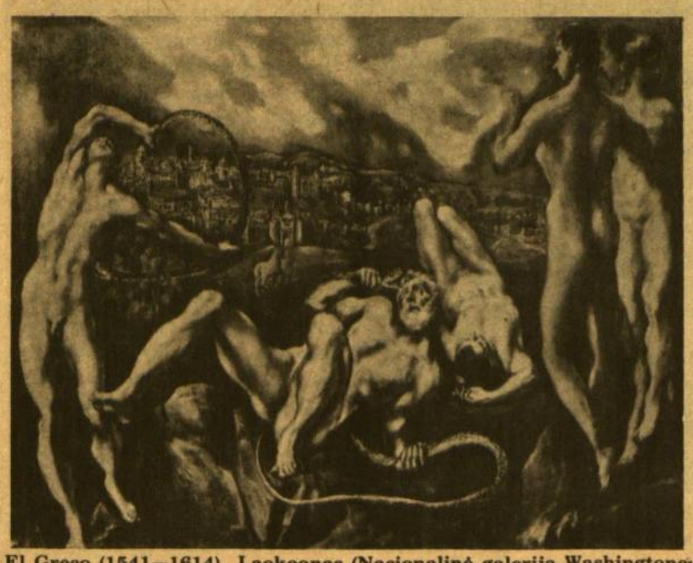

El Greco (1541—1614) Laokoonas (Nacionalinė galerija Washingtone)

Šventraštis ir jo vertimas

(Atkelta iš 3 psl.)

Žmogiškojo žodžio nuvertinimas yra Jums pakuždėjęs gana keistą sakinį, kuriuo lyg ir norėtumėte pateisinti savo vertimo trūkumus: "Gal aš permažai prašiau Šv. Dvasios apšvietimo, kad mano darbas išėjo toks netobulas" (p.4). Be abejo, to niekas nežino, išskyrus pačią Šv. Dvasią. Tačiau skaitant Jūsų atoliepį į mano nurodytus Jūsų vertimo barbarizmus, aiškiai matyti, kad čia stinga ne Šv. Dvasios apšvietimo, o paprasčiausių kalbinių žinių ir kalbinės kultūros. Jūs rašote: "Kodėl *būk* turėtų būti lenkybė, kai jis yra imperatyvas pagalbinio veiksmažodžio būti?" (P.4). Anaiptol! Žodis *būk* čia yra ne imperatyvas, o *jungtukas*, vartojamas vietoje *kad*. Štai atitinkamos Jūsų vertimo vietos: "Tada ateina pas jį sadukiejai, kurie sako, *būk* nesą prisikėlimo" (Mk 12, 18); "jūs sakote, *būk* aš per Belzebulį išvarau velnius" (Lk 11,18). Gi A. Salys rašo: "*Būk* jungtimi nevartotinas, nes gyvajai kalbai jis yra nebūdingas, veikiausiai verstas iš kitos kalbos, pvz. lenk. *bądź*"(14). Jo vietoje Salys teikia *kad* arba netiesioginę nuosaką. Tiesa, vienoje vietoje Jūs vartojate *būk* ir imperatyvo prasme: "Kadangi buvai ištikimas mažame, *būk turįs* galios ant dešimties miestų... Ir tu *būk* ant penkių miestų" (Lk 10,17-19). Bet argi nejaučiate, kad šitokie sakiniai netiktų nė į *"Altorių duchawną"* (1740)? Kas gi lietuviškai sako: *"Būk įsidėdąs* kelionei duonos"! Kodėl netarti žmoniškai: "Turėk galios"; "valdyk penkis miestus" — taip lygiai, kaip mes tariame: "Įsidėk kelionei duonos".

Tas pat yra ir su tolimesniu Jūsų klausimu: "Kodėl *ale* turėtų būti lenkybė, kai jis atsako graikiškam *allá* (p.4). Lenkybe jį laiko A. Salys, kurį Jūs norėjote prašyti kalbos patarimų (plg. op. cit. p.374). Ar anas žodis turi ryšio su graikiškuoju *allá*, yra lyginamosios kalbotyros klausimas. *Mūsų* kalboje jis yra lenkybė. Ir toliau: "Kodėl *ploščius* turėtų būti rusybė, kai jis atsako graikiškam *platus* (gal: *platýs* — plokščias?, *Mc.*) ir tikriausiai yra kilęs iš lietuviško *platus*" (p.4). A. Saliui ploščius yra slavybė: "*Ploščius* — gud. *plašč*, lenk. *plaszcz*", keistinas *apsiaustu* (op. cit. p.425) Abejodami šių žodžių svetimybe, Jūs žengiate, Prelate, į etimologijos sritį, kurioje lengva būti suviliotam garsų panašumo ir nuklysti į Basanavičiaus ar net į Gabrio 'kalbotyrą'. Manau, kad mum, kalbos praktikam — teologam ir filosofam —, nėra jokios prasmės ginčytis su kalbos teoretikais. Jei A. Salys, pavyzdžiui, sako, kad žodis *randasi* (prasme *yra*) "yra bjauri rusybė — *nachoditsia*" (op. cit. p.326), tai ir Jūsų vertimo sakiniai: "Žvaigždė... sustojo virš tos vietos, kur *radosi* Kūdikis" (Mt 2,9) ar "buvo daug muitininkų ir kitų, kurie su jais *radosi* prie vaišių stalo" (Lk 5,29), ar "būdavo *besirandą* šventykloje" (Apd 2,46), ar "kad kartais *nesirastumėte* kovoją prieš Dievą" (Apd 5,39) yra rusybės. Čia nėra jokio pagrindo kalbininkam netikėti ar manyti per maža prašius Šv. Dvasios apšvietimo. Čia reikia tik kalbos duomenis pasisavinti ir rašant juos vartoti.

Štai kodėl, mielasis Prelate, aš sykį Jum ir minėjau, kad verčiant krinta ant originalo *verčiamosios kalbos šviesa* ir kad tik ši šviesa padaro originalą skaitytojui suprantamą, aiškų ir gražų. Kur tokios šviesos nėra, ten originalas aptemsta, nors vertėjas ir verstų kiekvieną žodelytį ir kiekvieną originalo kalbos formą. Teisingai tad sakoma, kad vertėjui tenka rūpintis ne tiek originalo, kiek savo gimtosios kalbos pažinimu bei pajautimu. Tai tinka ne tik Šventraščio vertimui; tai tinka visu svoriu ir liturginių tekstų vertimui. Ir liturginė mūsų kalba susikurs tik tuo atveju, kai mūsų liturgistai nekibs prie kiekvieno žodelio, o mūsų kalbamas maldas nušvies *tikra* lietuvių kalbos šviesa.

Jūsų
Antanas Maceina

Citatų šaltiniai

1. Ladas Tulaba, Į Antano Maceinos pastabas atsiliepiant, "Draugo" kult. priedas 1982 m. nr. 18, p. 2-4 (cituojant nurodomas puslapis).

2. Antanas Maceina, Šventraščio kalbos beieškant, "Draugo" kult. priedas 1982 m. nr. 7-9.

3. Plg. *Antanas Maceina,* Religija ir kalba, "Aidai" 1982 m. nr. 2. p. 128-132.

4. Plg. *Antanas Rubšys,* Išėjimas iš Egipto, "Aidai" 1982 m., nr. 2, p. 90-94.

5. Karl Rahner, Schriften zur Theologie, Einsiedeln 1962, t. V., p. 11-12.

6. Josef Pieper, Angemessenes und Unangemessenes, "Internationale katolische Zeitschrift", 1973 m. nr. 3, p. 267.

7. Michael Schmaus, Das Kommen des Herrn und die Feier der Eucharistie, sudėt. veikale "Vom christl. Mysterium" 1951 m, p. 22-23.

8. Burkhard Neunheuser OSB, Die numerische Identitaet von Kreuzopfer und Messopfer, sudėt. veikale "Opfer Christi und Opfer der Kirche", Duesseldorf 1960 m., p. 149.

9. Plg. straipsnių seriją „Laiškai mano kritikam", "Draugo" kult. priedas 1972 m. nr. 44-52.

10. Herbert Haag, Buchwerdung des Wortes Gottes, sudėt. veikale "Mysterium salutis", Einsiedeln 1965, t. I, p. 317-318.

11. Jūs, Prelate, rašote: Eucharistijos formulę "užtinkame trijose evangelijose ir pas šv. Paulių. Visur vartojama žodis *polius — daugelis*" (p. 3). Tai netiesa! Šio žodžio nevartoja nei Lukas, nei Paulius: jie sako tik *"už jus"* (gr. hyper hymôn; plg. Lk 22,21; 1 Kor 11,24).

12. Herbert Haag, op. cit. p. 338.

13. Karl Vossler, Geist und Kultur in der Sprache, Heidelberg 1925, p. 35.

14. Antanas Salys, Raštai I. Bendrinė kalba, Roma 1979, p. 383 (čia cituojamos A. Salio pastabos buvo paskelbtos dar Lietuvoje: "Kalbos patarėjas", Kaunas 1939).

15. José Ortega y Gasset, Vom Menschen als utopischem Wesen, Stuttgart 1951, p. 115.

Baigdamas šį viešą laišką, norėčiau trumpai nurodyti, kame gi glūdi *pagrindinė* Jūsų vertimo yda, iš kurios, tarsi iš kokio šaltinio, plaukia visos kitos kliaudos kliaudelės. Leiskite man šią nuorodą formuluoti J. Ortegos žodžiais: "Kiekviena tauta kai kuriuos dalykus nutyli, kad galėtų kitus nusakyti, nes *visko* nusakyti yra neįmanoma"(15). Tai reiškia: *verčiant negalima išversti visko.* Jūs gi, Prelate,stengėtės versti viską, *ką* tik graikiškajame tekste radote; versti taip, *kaip* jame radote. Tai esu savo apraše minėjęs gana plačiai. Geras gi vertimas yra tik tas, kuris originalą ir prabildo, ir nutildo: prabildo ten, kur ir mūsų kalba byloja; nutildo ten, kur ir mūsų kalba tyli. Rasti pusiausvyra tarp šių dviejų veikmenų nėra lengva. Jūsų vertimas šios pusiausvyros nerado todėl, kad Jūs leidote originalui per daug ir per laisvai byloti. O toks neapvaldytas graikiškasis bylojimas virto galų gale lietuviškuoju šnekalu, priešingu mūsų rašomosios kalbos pasiektai kultūrai.

• **MOTERIS, 1982 m., Nr. 2.** Lietuvių moterų žurnalas. Leidžia Kanados Lietuvių katalikių moterų draugija. Redaguoja Nora Kulpavičienė. Administruoja Bronė Pabedinskienė. Redakcijos ir administracijos adresas: 1011 College St., Toronto, Ont. M6H 1A8, Canada. Metinė prenumerata — 10 dol.

Daug literatūrinių ir kitokių moteriškojo pasaulio straipsnių. Priedui — mados, sveikata, šeimininkių kampelis ir kt. Daug puikių iliustracijų.

Dr. Marija Gimbutienė, pastarosios kadencijos „Association for the Advancement of Baltic Studies" (AABS) pirmininkė.

Dr. William Schmalstieg, naujasis „Baltiškųjų studijų puoselėjimo draugijos" (AABS) pirmininkas.

Baltistų suvažiavimas

Kas dvejus metus pabaltiečiai ir nepabaltiečiai mokslininkai iš įvairių pasaulio kraštų renkasi į Baltiškoms studijoms puoselėti draugijos suvažiavimus. Prieš keturiolika metų įkurta draugija ("Association for the Advancement of Baltic Studies" — AABS) sutraukia baltistus iš JAV, Kanados, Europos, Pietų Amerikos, Australijos ir Azijos.

Aštuntasis AABS suvažiavimas, šauktas birželio 17-19 d. St. Paul mieste, Minnesotos valstijos sostinėje, buvo ruoštas kartu su Minnesotos universiteto skandinaviškų studijų fakultetu. Apie Minnesotą — skandinavų "tvirtovę" bei suvažiavimo temą buvo užsiminta jau 1980 m. Washingtone vykusioje konferencijoje, kuomet siūlyta panagrinėti baltų - skandinavų santykius. Trijų dienų konferencijoje vyko per 50 sesijų, skaityta daugiau kaip 150 pranešimų, apimančių proistorę, archeologiją, meną, filmą, bibliografiją, ekonomiką, lingvistiką, literatūrą, muzikologiją, mitologiją bei folklorą ir politinius mokslus. Specialiose sesijose aptartas Tartu universitetas, (kurio 350 m. sukaktis minima šiais metais) bei vikingų ryšiai su pabaltiečiais.

AABS apimties praplėtimu nemažai rūpinosi dr. Marija Gimbutienė, su šiuo suvažiavimu baigusi draugijos pirmininkės kadenciją. Sveikinimo žodyje, išspausdintame suvažiavimo programoje, ji įdėmiai pabrėžia tarpdisciplininių studijų reikalingumą. Atrodo, kad jos valdybos dėka atsirado anksčiau mažai paliesta muzikologijos sritis, nemažai dėmesio skirta proistorei, istorijai ir folklorui. Antra vertus, politinių mokslų sesija buvo gana silpna.

Lietuvių, kaip visuomet, suvažiavime būta neproporcingai mažai. Gaila, nes akademikų tikrai netrūksta, ką liudija daugiau kaip 150 mokslininkų sąrašas ketvirtojo Mokslo ir kūrybos simpoziumo leidinyje.

Lietuvių tarpe, skaičiusių pranešimus, buvo Audronė Barūnaitė - Willeke, Milda Danienė, Kazys Ėringis, Marija Gimbutienė, Violeta Kelertienė, Rimas Krisčiūnas, Romualdas Misiūnas, Tomas Remeikis, Julius Slavėnas, Rimvydas Šilbajoris (literatūros skyriaus vadovas), Vytautas Vardys (politinių mokslų skyriaus vadovas), Bronius Vaškelis ir kun. William Wolkovich - Valkavičius. Šalia minėtų prelegentų, daugelis nelietuvių skaitė pranešimus lituanistikos temomis. Kiek žinoma, suvažiavimo vadovai kvietė apie 70 mokslininkų iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos. Tačiau atvyko tik du latviai, gan nežymiai pasireiškę konferencijoje.

Birželio 18 vakaras skirtas konferencijos svečiui, poetui Česlovui Milošui, paskelbtam draugijos pirmuoju garbės nariu. Savo poezijos rečitalio metu jis dažnai priminė ryšius, jungiančius jį su Lietuva. Kalbėdamas apie norą statyti tiltus tarp tautų, Milošas aiškino: "Kai esu lietuvių tarpe, jaučiuosi, kaip namuose, nors vartojame skirtingas kalbas. Vienas šios konferencijos paradoksų yra tai, kad 'lingua franca' lietuvių, latvių ir estų tarpe yra anglų kalba".

Naujuoju AABS pirmininku išrinktas dr. William Schmalstieg, lyginamosios kalbotyros specialistas, slavistikos fakulteto vedėjas Pennsylvanijos valstybiniame universitete. Tai pirmasis ne baltų kilmės draugijos pirmininkas, tačiau gerai pažįstamas lietuviams, kaip lituanistinių straipsnių autorius, paskaitininkas, nagrinėjęs prūsų kalbą. Vienas naujojo pirmininko svarbiausių uždavinių, anot jo, — paruošti programas ir medžiagą universitetinio lygio baltų kultūrų bei civilizacijų kursams.

Sekanti Baltiškųjų studijų konferencija numatyta 1984 m. vasarą Montrealyje, Kanadoje.

eps

3000 dolerių už mokslo veikalą

JAV LB Kultūros taryba 1982 metų Lietuvių Bendruomenės Literatūros premiją skirs už 1981 ir 1982 metais išleistus lituanistinės tematikos humanitarinio turinio mokslo veikalus arba eseistinių straipsnių rinkinius.

1. Premijos siekti gali ir nespausdinti veikalai, rankraščiai, nesvarbu, kada parašyti.

2. Premijai bus priimami ne tik lietuvių, bet ir anglų kalba parašyti veikalai.

3. Paskutinė data veikalams įteikti — 1982 m. gruodžio 31 diena.

4. Pageidaujama, kad rankraštiniai veikalai būtų parašyti mašinėle. Tačiau bus priimami ir lengvai išskaitomi ranka rašyti veikalai.

5. Kiekvieno rankraščio pakanka atsiųsti po vieną nuorašą, bet kiekvieno spausdinto veikalo siunčiama po penkias knygas. Jas, jei norės, pasiliks vertinimo komisijos nariai. Visi rankraščiai bus grąžinami jų autoriams.

6. Apie gautas siuntas bus pranešta siuntėjams. Už paštuose užkliuvusias ar dingusias siuntas Kultūros taryba neatsako. Jų ieškojimu rūpinasi patys siuntėjai.

7. Prie kiekvieno veikalo pridedamas lydraštis su autoriaus pavarde, adresu ir telefono numeriu. Premijos siekti gali viso pasaulio lietuvių išeivijos kūrėjai.

8. Vertinimo komisija bus paskelbta vėliau.

Pastaba. Lietuvių Bendruomenės Literatūros premija už grožinę kūrybą bus teikiama 1983 m. už 1982 ir 1983 metais spausdintus veikalus arba už bet kada parašytus rankraščius. 1982 metų mokslo premijos siekiančius veikalus siųsti Vertinimo komisijos pirmininko adresu: Dr. Kęstutis Keblys, 16349 Addison, Southfield, Mich. 48075.

JAV LB Kultūros taryba

JAV LB Kultūros tarybos Dramos konkursas

Premija: 2000 dolerių. Mecenatas Lietuvių fondas.

Sąlygos — taisyklės

1. Konkurse gali dalyvauti viso pasaulio lietuvių išeivijos rašytojai.

2. Drama savo kalba, veikėjų skaičium, dekoracijomis, scenos reikmenimis turi tikti išeivijos mėgėjų teatrams vaidinti bei gastroliuoti.

3. Pageidautina, kad rankraščiai būtų rašyti mašinėle, bet bus svarstomi ir aiškiai ranka rašyti kūriniai.

4. Rankraščiai pasirašomi slapyvardžiais. Tas pats slapyvardis užrašomas ant užlipinto voko, į kurį įdedamas lapelis su tikrąja autoriaus pavarde, adresu ir telefono numeriu.

5. Paskutinė data rankraščiams atsiųsti — 1983 m. kovo 31 d.

6. JAV LB Kultūros taryba trejus metus pasiliks išskirtinę teisę konkursą laimėjusią dramą leisti vaidinti lietuvių išeivijos teatrams. Po trejų metų autoriui grąžinamos visos teisės.

7. Vertinimo komisija: pirm. Stasė Kelečienė (3352 So Halsted., Chicago, IL 60608), K. Bradūnas, A. Dikinis, D. Lapinskas ir A. Valeška.

8. Rankraščius siųsti Vertinimo komisijos pirmininkės adresu.

JAV LB Kultūros taryba

Muzikos konkursas–festivalis

JAV LB Kultūros taryba kviečia lietuvių išeivijos jaunus talentus dalyvauti muzikos konkurse, kuris įvyks lapkričio 13 d.. Dievo Motinos parapijos auditorijoje, Clevelande.

Konkurse gali dalyvauti vokalistai, pianistai ir instrumentalistai.

Dalyvių amžius — 16 iki 30 metų.

Registruojantis prašome atsiųsti trumpą biografiją ir pavyzdinę garso juostą.

Registracija vyks iki spalio 1 d.

Informacijos ir registracijos reikalu kreiptis: Andrius Kuprevičius, 2166 N St. James Pkwy, Cleveland Hts., Ohio 44106. Tel. (216)—321-1710.

Kūrybos premijos Lietuvoje

1982 metų literatūros premija okupuotoje Lietuvoje paskirta rašytojui **A. Pociui** už apsakymų rinkinį "Išskridę iš lizdo". Rašytojui **A. Zurbai** premija teko už apsakymų knygą vaikams "Išmeskit narvelį" ir už romaną "Integralas". Filologijos kandidatui **R. I. Pakalniškiui** premija paskirta už knygą „Lietuvių poema". Muzikas **J. D. Aleksas** premijuotas už kūrybinę dirigento veiklą. Aktorius **R. Adomaitis** premija išskirtas už Mindaugo, Mažvysdo ir kitus vaidmenis scenoje. Dailininkui **V.B. Valiui** premija paskirta už knygų iliustracijas. Skulptūros premija teko skulptoriui **S. Kuzmai.**

Iš mūsų psichologų veiklos

Dr. Ina Užgirienė, buv. Lituanistikos Instituto psichologijos skyriaus vedėja, šiuo metu yra išvykusi į Olandiją keliems mėnesiams pasiinformuoti, kas daroma Europoje psichologinėse srityse, kurios ją domina, ypač vaikų vystymosi — pažinimo studijose.

Dr. Jolita Kisieliūtė dalyvaus APA (American Psychological Association) suvažiavime Washingtone š.m. rugpjūčio gale (prieš JAV Darbo šventę) ir skaitys pranešimą iš savo disertacijos "The Effect of Vividness on Attitudinal Judgment". Už šią disertaciją ji yra laimėjusi premiją iš American Marketing Association.

Dr. Kęstutis Trimakas skaitys paskaitą Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavime, kuris įvyks š.m. lapkričio 25-28 d. St. Petersburg Beach, Fla. JAV. Tema — suaugusiųjų vystymosi fazės (šia tema lietuvių visuomenei jis kalbėjo Philadelphijoje, Los Angeles, Chicagoje, Rochesteryje, N.Y., Detroite ir Clevelande 1979-1982 m.).

Dr. Algis Norvilas yra pakviestas paruošti paskaitą "Kai kurie religinio persekiojimo psichologiniai bruožai" **Ateities** akademiniame savaitgalyje spalio 15-17 d. Chicagoje. (Savaitgalio tema: Lietuvos pogrindžio spauda).

NAUJI LEIDINIAI

• **Balys Sruoga, GIESMĖ APIE GEDIMINĄ.** Trečioji laida. Perspausdintas 1938 metų laisvosios Lietuvos Švietimo ministerijos aprobuotas leidinys. Dabar jį čia, išeivijoje, šiemet išleido V. Sruogienė ir Dalia Sruogaitė - Bylaitienė. Spaudė Mykolo Morkūno spaustuvė Chicagoje. Leidinys 61 psl., kaina — 5 dol.

Pirmąkart Balio Sruogos "Giesmės apie Gediminą" knyga išėjo Kaune, kurią rūpestingai išleido "Sakalo" leidyklos įkūrėjas Antanas Kniukšta.

Antroji laida buvo išleista "Terros" leidyklos Chicagoje 1952 m. (Spaudė M. Morkūno spaustuvė). Knyga buvo išleista in folio su dail. Viktoro Petravičiaus ranka perrašytu tekstu, jo iliustracijomis ir viršeliu. Dailininkas tada papuošė tekstą viduramžių dvasia dvelkiančiomis stilizuotomis raidėmis, ornamentais ir piešiniais, suteikdamas knygai didelę meninę vertę. Šiandien ši laida jau yra bibliografinė retenybė.

Po daugelio metų dabar buvo pajustas reikalas atgaivinti senąją legendą ir Balio Sruogos lyriką, šį kartą grįžtant prie pirmojo apipavidalinimo, panaudojant dailininko M. Dobužinskio iliustracijas, viršelį bei vinjetes (įpėdiniams leidus), kurias didysis dailininkas padarė, autoriui prašant, ir dabar visa tai dideliu rūpestingumu pakartotinai spaustuvėje atliko M. Morkūnas, H. Vepštienė ir kiti jų bendradarbiai.

Nors autorius knygą skyrė "gražiajam jaunimėliui", ji pradžiugins ir visų amžių skaitytojus savo lengva patriotine poezija, kaip ir šitos kelios ištraukos:

Užsidegs nauji žvaigždynai
Vyrų ir darbų —
Kad prikelsim Gedimino
Dvasią iš kapų.

— — — — —

Miškas ūžia, miškas gaudžia,
Tartum amžių dainą audžia
Gilią, plačią ir galingą
Apie praeitį didingą.

— — — — —

Buvo Lietuva laisva.
Kunigaikščiai valdė ją.

• **LIETUVIŲ DIENOS, 1982** m., Nr. 4. Žurnalą leidžia ir administruoja Antanas F. Skirius. Redaguoja Redakcinė kolegija. Redakcijos ir administracijos adresas: 4364 Sunsent Blvd., Los Angeles, CA 90020. Metinė prenumerata — 20 dol.

Šį kartą dėmesys skiriamas lietuviškosiomis parapijoms, aktorei Onutei Jūratei Nausėdaitei — Ann Jillian. Rašoma taipgi apie Lietuvą kryžiuočių kronikose. Spausdinamas Prano Visvydo eilėraštis ir feljetonas. Apstu ir kitų įvairumų.

Adomas Galdikas Peizažas (Dr. Petro ir Stefos Kisielių nuosavybė)

Adomo Galdiko darbų paroda, pavadinta „Lithuanian Landscape", šiuo metu vyksta Chicagoje, „Galerijoj", 744 North Wells St. Paroda bus ten iki rugpjūčio 22 d. „Galerija" atdara kasdien nuo antradienio iki šeštadienio 10—5 val.; sekmadieniais ir pirmadieniais uždaryta.